

PRAKTICKÉ ZKUŠENOSTI S ROZVOJEM ČTENÁŘSKÉ PREGRAMOTNOSTI

Mnoho pedagogů i rodičů předškolních dětí si stále v souvislosti se čtenářskou pregramotností vybaví především práci s knihou. V mateřských školách se ale nenásilným, přirozeným, leckdy možná i nevědomým a jakýmsi automatickým procesem a přístupem pedagogů rozvíjí u dětí předčtenářské dovednosti a tím i schopnost jejich aplikace do běžného života.

Závazné informace a stěžejní úkoly k uvedené vzdělávací oblasti čerpáme z bohaté nabídky RVP PV, doplněné o úžasnou flexibilitu, fantazii a metodickou zdatnost učitelky mateřských škol. Jednou z našich oblíbených autorek v této oblasti je Eva Koželuňová, jejíž poslední publikaci *Čtenářské strategie u předškolních dětí a nečtenářů* (Portál 2022) právě studujeme.

Ve většině předškolních zařízení se učitelky zaměřují na praktický přístup k uplatnění všech znalostí a dovedností potřebných pro budoucí čtení a psaní. V naší 54. mateřské škole Plzeň se sportovním zaměřením se tomuto složitému procesu věnujeme dlouhodobě, pracuje zde

metodička, která má tuto oblast speciálně na starosti a úzce spolupracuje s učitelkami i s rodiči dětí. Přitom velmi často zjišťujeme, že u pojmu čtenářské pregramotnosti některé učitelky a mnozí rodiče tápou a neumí si dostatečně představit, co vše pod tento složitý proces patří, co všechno se na čtenářskou pregramotnost váže a jak uvedenou oblast prakticky rozvíjet. Často zjistíme, že zájem rodičů o čtení v mateřské škole je velmi podprůměrný. Jen někteří rodiče zjišťují, co například učitelky dětem předčítají. S kolegyněmi se shodujeme, že největší pozornost zasluhuje rozvoj slovní zásoby. To bývá „bojovým úkolem“ rodičů, aby

upevnili slovní zásobu dětí, zejména tu, která se týká běžné komunikace. Mateřská škola je v tomto důležitá, ale druhořadá. Rodina a mateřská škola jsou hlavními prostředními, ve kterých se dítě pohybuje, a spolupráce mezi těmito subjekty by měla být standardní záležitostí.

Důležité dovednosti

V naší mateřské škole jsme se s kolegyněmi shodly, že cílem bude průběžně startovat, upevňovat a procvičovat dovednosti související s přípravou na čtení a psaní. Rozumíme tím umění pojmenovat věci a jevy, kterými je dítě obklopeno, porozumět slovům a výrazům, verbálně komunikovat, formulovat srozumitelně své pocity a myšlenky. To jsou společné cíle. Na učitelce pak je, jaké formy a metody práce s dětmi využije k tomu, aby si ověřila, že děti pohádce, příběhu nebo jinému slohovému útvaru opravdu rozumí. Dětem nabízíme knihy a encyklopedie do volných her, předčítáme úryvky, zadáváme úkoly k domýšlení příběhů. Děti velmi baví, když vymýšlí jiné verze vyústění příběhu nebo napravují chování hrdinů...

Baví je řešit situace s využitím vlastních nápadů a fantazie. Takové činnosti jsou pro ně zajímavé a pro jejich čtenářství důležité.

Velmi často jsem slyšela od učitelů námitky, že knihy jsou v mateřské škole kvůli moderním technologiím v ústraní, a tím klesá zájem dětí o prohlížení knih a časopisů. Zaměřily jsme se tedy ve své práci na celkovou motivaci k budoucímu čtení, a to v oblasti dostatku a správného výběru knih v každé třídě. Oslovily jsme děti a rodiče ohledně donesení vlastních knih z domova a zaměřily se na práci s knihou v oblasti předčítání a následného vyprávění. Pokud se jednalo o řízené činnosti, motivace nabývala na důležitosti v práci s dětmi. Oblíbené dramatizace pohádek jsme doplnily o besedy s herci přímo ve škole po představení a přidaly jsme pravidelný „úklid“ knihovny – třídění knížek na pohádky, příběhy, verše a encyklopedie. Řízené činnosti doplňovaly učitelky s dětmi učením se krátkých textů – básní, písní, říkanek, rozpočítadel. Z obvyklých metod práce s knihou bych vyzvedla metodu sice náročnou, ale velice zajímavou – a tou je filozofování u knížek. Je to ovšem časově náročné a pracovat je možné pouze s menší skupinou dětí. Baví však učitelky i děti? Oblíbená je metoda obrázkového „čtení“, která ale předpokládá dobré soustředění dítěte a kvalitní slovní zásobu včetně dobrých vyjadřovacích dovedností. Je potřebné připomenout, že v předčtenářské etapě vnímá dítě literární texty především poslechem, prostřednictvím přímého čtení učitelky nebo reprodukování přednesu starších dětí a dospělých. Dítě totiž vnímá text společně s ilustracemi, které mu upřesňují informace a pomáhají mu tak rozvíjet fantazii. Ačkoli mají ilustrace v knize jen doplňkovou informaci,

tak hrají velkou roli v každé dětské knize, a to především v předčtenářském věku.

Kognitivní procesy ke čtení patří

Nezastupitelnou roli v oblasti čtenářské pregramotnosti má cílený rozvoj kognitivních procesů. Čtení není závislé na inteligenci, ale právě na rozvoji poznávacích funkcí. Všeobecná verbální inteligence se vztahuje k porozumění textu, nikoli k dovednosti číst.

Konkrétní procesy, které jsou důležité pro budoucí čtení, jsou přirozeně rozvíjeny učitelkami v každé mateřské škole. Ať je to percepce, zraková, sluchová, hmatová, nebo prostorová a časová orientace, myšlení, pozornost, představivost a fantazie, nebo motorika a grafomotorika, řeč s komunikačními schopnostmi. U nás jsme se více ve spolupráci s rodiči zaměřili na dětskou paměť a pozornost.

„Paměť je proces zapamatování, uchovávání a znovuvybavování psychických zážitků a motorických úkonů.“ (Tomášková 2015, s. 87) Zážitky, které během života prožijeme, stále uplatňujeme. Paměť je velmi významná z hlediska získávání nových vědomostí, návyků a dovedností. Závisí na ní také rychlost a kva-

lita učení a vykonávání veškerých činností. Je důležité ji rozvíjet po celý život, nejen v předškolním věku, protože čtení a také celkové učení je postaveno na paměti a na vybavování. Aby se dítě naučilo písmeno, potřebuje si zapamatovat jeho tiskací i psací podobu, také pohyb při psaní a zvukovou stránku hlásky. Pak teprve může rozeznat jednotlivá slova a dokáže čtený text převést do písemné podoby. Paměť je tedy důležitá nejen pro samotný nácvik čtení, ale také pro vybavení čteného hledání různých vztahů a souvislostí v textu, který dítě čte nebo který mu je předčítán.

Rozvíjíme také paměť

Možná by se mohlo zdát, že činnosti, které s dětmi ve vztahu ke čtenářské pregramotnosti provádíme, snad ani se samotným čtením nesouvisí. Opak je pravdou, jsou velmi důležité a v přípravě na čtení v souvislosti s rozvojem čtenářské gramotnosti neopomenutelné. Než může nastat samotný proces čtení, je nutné cíleně a dostatečně rozvíjet právě paměť dítěte. Naše zkušenost ukazuje, že se paměť v předškolním věku rychle rozvíjí, dítě si snadno zapamatuje i mnoho podnětů. S dětmi tedy hodně komunikujeme, při každé příležitosti jim vyprávíme, čteme, reprodukovujeme, často zařazujeme nová říkadla, básničky a neustále se k nim vracíme. Hrajeme hry a děláme činnosti, které jsou pro děti zajímavé. Často zařazované jsou Kimovy hry, vyprávění zážitků z vycházky, popisování cesty, obrázků, hraní pohybových pohádek. Oblíbené jsou hry typu „Co se ve třídě změnilo“.

Paměť tedy rozvíjíme v každé činnosti, ovšem s vědomím toho, že pokud si má dítě něco zapamatovat, musí tomu rozumět, získat k tomu určitý vztah – a také pochopit, proč je pro něj daná věc k zapamatování důležitá.

Pozornost je zaměření vědomí na určitý podnět, děj nebo cíl. Je důležité vědět, že vědomí má omezenou kapacitu. Je to správně, protože pokud by tomu tak nebylo, bylo by

vědomí zahlceno přívalem podnětů, jakými jsou například teplo, světlo, nejrůznější zvuky, proměnlivá stimulace ze svalů a především z mentální aktivity. To by vedlo k totálnímu vnitřnímu chaosu. K cílenému rozvíjení záměrné pozornosti předškolních dětí dochází ve spojitosti s dozráváním CNS. Záměrná pozornost se formuje díky činnostem typickým pro předškolní děti, jako jsou hry apod.

Uvádím několik základních oblastí, na které se při plánování v naší mateřské škole zaměřujeme.

Pochopení principu čtení

- učitelka při čtení ukazuje dětem prstem text při čtení a současně ilustrace, také směr čtení
- představí autora a ilustrátora knihy
- seznámí s jazykem (staročestina, spisovná, nářečí, hovorová, cizí jazyky)

Rozvoj fonologického uvědomění

- rozklad věty na slova a naopak (používáme názorné kostky)
- rozklad slov na slabiky a naopak, stejné slabiky ve slově, tvorba slov z přeházených slabik, rozpočítadla
- rozklad slov na hlásky, slovní kopaná
- poznat rým (říkadla, básně, pranostiky), vytvořit rým
- pět nesouvisejících slov a naopak, tvoření vět z předem daných slov, doplňování vět, synonyma – antonyma – homonyma

Probouzení zájmu o knihu

- četba na pokračování, kniha podle zájmu dětí
- četba jako motivace k tématům
- vymyšlení osudů hrdinů z knih, vlastní ilustrace, návrhy na obaly knih
- individuální předčítání při hrách, čtení herních pravidel
- výstavy knížek pro děti a čtení s rodiči či s babičkami, informace rodičům, kterou knihu právě čteme, návštěvy knihoven
- luštění úkolů v dětských časopisech, komiksy

Zrakové vnímání

- podporování poznávání některých písmen, číslic – kreslení do písku, obtiskování
- poznávání svého jména v psané podobě
- třídění obrázků, shody a rozdíly, společenské hry, skládky, puzzle, vytváření pojmů, písmenkové pexeso, těstovinová písmenka, skládání řady zleva doprava
- pozorování nápisů na budovách, ve výlohách

- přiřazování písmen k obrázkům (k – kočka), poznávání písmen hmatem, dokreslování, hry s písmeny (co svým tvarem připomíná, mandala z písmen)
- vyhledávání zadaného písmene mezi ostatními v textu

Sluchová diferenciac a paměť

- krátké x dlouhé samohlásky (grafické znázornění sestavy teček a čárek, vyťukat, zapískat na píšťalku)
- rozlišovat zvukově podobné hlásky (pes – les)

- hlásky měnící význam (myška – miska, ubývá – uhybá)
- zapamatování: krátký text, hlásky, slabiky, slova, věty
- k textu přidat slovo a zopakovat ho („Šla babička do městečka, koupila tam dvě jablíčka“ a postupně přidávat další slova, text vždy celý zopakovat – chleba, máslo, mléko, mrkev)
- rozpoznat chybně utvořenou větu (myš utíkal za kočka), vymýšlet legrační věty
- reakce na slovo, porozumět a reagovat
- zapamatování melodie, zkusit složit písničku, popěvek a naučit ho druhé

Dovednosti komunikační

- vyprávění a vedení rozhovorů s důrazem na dialog a vzájemné naslouchání, soustředit se na toho, kdo mluví (téma rodina, sport, řemesla, zážitky, vzpomínky, pocity)
- popis jevů, obrázků, dějů, objektů
- rozhodování o pravdivosti tvrzení: „Je pravda, že je citron sladký?“
- srozumitelně vyjádřit myšlenku, správně formulovat otázku, zkoušet smysluplně odpovědět
- řešení úkolů ve skupině, schopnost dohodnout se, zkoušet využít jednoho mluvčího ve skupině
- zkoušet prezentovat úvahy, postřehy...
- zkoušet výrazně zpívat, ale nekřičet

- posílat vyřizovat vzkazy, různé zprávy, nechat dítě zařadit nějakou drobnost, vyprávět, jak se mu to podařilo
- komunikace beze slov, gesta, mimika, nechat hádat, o co jde
- zkoušet vyjádřit svou představu slovy – chtěl bych..., přeji si..., co kdyby..., na co myslím?
- prohlížení fotografií – z dovolených, ze společných zážitků ve školce, ze slavností, vycházek, dílen s rodiči, také ze svého dětství apod.

Jazykové a řečové dovednosti

- pravidelná zábavná gymnastika mluvidel (u nás vede napíchnutí gumového medvídka na párátko a „omývání“ médi jazykem), hravá motorika mluvidel s vyslovováním těžkých slov (pořádáme soutěž Reflektor), pečlivá výslovnost hlásek (úvody k dramatickým hrám na „forbíně“, také role vypravěče)
- cílené rozšiřování slovní zásoby – hra s barvami (žluté je: slunce, banán, pampeliška, kuřátko, citron)
- dechové a intonační hry ve hře „řeč zvířat“, pojmenování jevů a předmětů kolem nás (hra „Na průvodce“ – naši školkou, zahradou, kuchyní, parkem)
- cvičení artikulace – využíváme písničky, říkadla, spojujeme je s pohybem, vytleskáváním i ve dvojici, oblíbená je hra „Říkej po mně“ nebo „Řekni to jinak“
- využíváme také negace – „Hurá, půjdeme do zoo!“ – „Dívat se na zvířata mě nebaví.“ – a zkoušet se vzájemně přesvědčit nebo shodu vyjednat
- hledání, co k sobě patří a proč, či něco zkoušet říct jinak

Pokud jste příspěvek dočetli až sem a říkáte si „nic nového pod sluncem“, můžete být spokojeni. Práci v oblasti čtenářské pregramotnosti odvádíte opravdu dobrou. ■

Bc. Lenka Kocumová
Ilustrace Markéta Knorová
a Alžběta Moravcová

Projekt Podpora společného vzdělávání v pedagogické praxi (APIV B) realizuje Národní pedagogický institut České republiky (www.npi.cz) a je spolufinancován EU. Tento projekt připravil interaktivní web Zapojmevsechny.cz, který je praktickým průvodcem společným vzděláváním a vlastně kvalitním a moderním vzděláváním vůbec. Při jeho tvorbě jsme mysleli nejen na potřeby pedagogů, ale slouží jako inspirace a vodítko i pro rodiče, ať už jako nástroj srovnání dobré praxe s praxí reálnou, nebo jako inspirace pro podporu rozvoje vlastních dětí. Odborný obsah webu stále obohacujeme o zajímavá, inspirativní a palčivá témata.

Použitá literatura:

Koželužová, E., Čtenářské strategie u předškolních dětí a nečtenářů, Portál 2022
 Tomášková, I., Rozvíjíme předčtenářskou gramotnost v mateřské škole, Portál 2015

